การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม ในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน

The Development of Appropriate Production Technology in the Community Bamboo Wickerwork Handicrafts

มานพ สารสุข

Manop Sarasook

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการประกอบอาชีพงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน 2) เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนและ 3) เพื่อศึกษาประสิทธิผลของเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน ผลการวิจัย พบว่า 1. ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชน พบว่าสภาพทั่วไปของชุมชนจักสานไม้ไผ่ส่วนใหญ่อยู่ในชนบทมีฐานะทางครอบครัวระดับปานกลาง มีการรวมกลุ่มจักสานไม้ไผ่เป็นอาชีพเสริมซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นหลักทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น ปัญหาที่พบในงานจักสาน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จักสานไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเกิดจากชาวบ้านไม่มีความรู้และเทคนิควิธีการจักสานให้มีคุณภาพส่วนแนวทางการพัฒนางานจักสานไม้ไผ่ คือ 1) การพัฒนาความรู้ในงานจักสาน 2) การพัฒนาเทคนิควิธีการจักสานให้มีคุณภาพ และ 3) การพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้มาปรับปรุงการทำงานจักสานของชุมชน 2. ผลการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน พบว่ามีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ 1) การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ ประเภทของเครื่องจักสานไม้ไผ่วัตถุดิบและวัสดุที่จำเป็นในงานจักสาน เครื่องมือที่จำเป็นต้องใช้และลายสานที่นิยมใช้ในเครื่องจักสาน 2) การพัฒนาเทคนิควิธีการด้านการคัดเลือกการตัดและการผ่าไม้ไผ่ การจักตอกเหลาตอกหรือการรีดตอกและการเตรียมวัสดุประกอบอื่นๆ การตกแต่งสีของเส้นตอก การสานผลิตภัณฑ์การเคลือบผิวและการรักษาผลิตภัณฑ์ และการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ 3) การพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ในการจักสานเป็นการประยุกต์ใช้

สาขาวิชาเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

E-mail : manop032515@hotmail.com

เครื่องมือดั้งเดิมหรือชุมชนพัฒนาขึ้นและเครื่องมือสมัยใหม่ที่เหมาะสมกับชุมชนมาใช้ทุกขั้นตอนการจักสาน 3. ผลการประเมินประสิทธิผลของเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนพบว่าเครื่องจักสานมีคุณภาพอยู่ในระดับมากและชุมชนมีความพึงพอใจต่อการใช้อยู่ในระดับมากผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

คำสำคัญ : เทคโนโลยีที่เหมาะสม, งานหัตถกรรม, จักสานไม้ไผ่, ชุมชน

Abstract

This research was aimed 1) to study general information on bamboo wickerwork in communities 2) to improve appropriate production technologies on the community handicrafts of bamboo wickerwork and 3) to examine effectiveness of those appropriate production technologies on the community handicrafts of bamboo wickerwork.The results were summarized as below. 1. The general information of bamboo wickerwork in communities was found that the wickerwork communities have been located in rural areas. Their members have been as a moderate family, have gathered as the bamboo wickerwork cluster for their supplementary career. Most members have been the elderly; their products have been produced mainly for sale in order to make more incomes. The wickerwork problems were also found their products have still not been accredited to reach the community products standard, because the members have lacked of knowledge and techniques of quality wickerwork. While the guideline to develop the bamboo wickerwork was found such 1) knowledge of wickerwork development, 2) development of quality wickerwork techniques and 3) development of tools and instruments applied for better wickerwork. 2. The development of appropriate production technologies on the community handicrafts of bamboo wickerwork was found that there have been 3 parts of development; 1) improving knowledge of production process of bamboo wickerwork, types of bamboo wickerwork, raw materials, and necessary tools and popular patterns of wickerwork 2) improving techniques of bamboo selection, bamboo cutting and bamboo chopping,

bamboo sliver, bamboo sharpening, or bamboo pressing and other materials preparation, dyed bamboo strips, product weave, surface glaze, product maintenance, and product quality control 3) improving tools and instruments of wickerwork by traditional tools development, or tools and instruments have been improved by the community, or the newly appropriate tools used in every production procedure of wickerwork. 3. The effectiveness of the appropriate production technologies on the community handicrafts of bamboo wickerwork was assessed that the quality of wickerwork products have been rated in the high level, and the community members have been satisfied and have indicated in the high level in using those wickerwork. Eventually those members pointed those wickerwork passed the specified criteria.

Keywords : Appropriate technology, Handicrafts, Bamboo wickerwork, Community

บทนำ

การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกเป็นรูปแบบเศรษฐกิจเสรีที่มีการแข่งขันด้านทุนนิยม แม้ว่าจะนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีการคมนาคมขนส่งก็ตามแต่ส่วนหนึ่งได้เร่งรัดให้เกิดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกมากขึ้นเพราะความเจริญเหล่านั้นทำให้ชุมชนเกิดการละเลยภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านมุ่งขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกิดปัญหาการพัฒนาที่กระจุกตัวในเมืองใหญ่ปัญหาการทิ้งถิ่นฐานในชนบท ครอบครัวแตกแยก สังคมอ่อนแอ วัฒนธรรมเสื่อมสลาย (จิรวัฒน์ นาคพนม, 2549) ปัญหาดังกล่าวรัฐบาลได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาบนพื้นฐานความยั่งยืน เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) คือการให้ความสำคัญกับการเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการปัญหาด้วยตนเอง สนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาจาก

ศักยภาพที่มีของแต่ละชุมชนที่จะทำให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน

โครงการ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” (One Tambon One Product) เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลใช้เพื่อต่อสู้กับความยากจนในประเทศด้วยการส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นสร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพสร้างรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นโดยใช้ทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และการบริการที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้เกิดรายได้กลับสู่ชุมชนสามารถสร้างความเจริญและยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้นและยังรักษาหรืออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่ายิ่งได้อีกด้วย

หัตถกรรมเครื่องจักสานจากไม้ไผ่เป็นสินค้า OTOP ที่มีชื่อเสียงและสร้างรายได้ให้กับชุมชน ประเทศชาติเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ที่ยั่งยืนในแต่ละชุมชนอันจะก่อให้เกิดกำลังซื้อและเพิ่มปริมาณหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพื่อเป็นรากฐานสำคัญในระบบครอบครัวหรือชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป (ภัทรธิรา ผลงาม, 2551) แต่ก็ประสบกับปัญหาต่างๆ เป็นอย่างมากโดยเฉพาะปัญหาการผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ ไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.40/2546) โดยเฉพาะระหว่างปี พ.ศ. 2554-2558 พบว่ามีผลิตภัณฑ์เพียง 170 รายการที่ผ่านการรับรองจากทั้งหมด 11,236 รายการ (สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, 2557) และจากการศึกษากลุ่มจักสานไม้ไผ่ที่ผ่านการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทยระดับคุณภาพ 5 ดาวในปีที่คัดสรร คือ พ.ศ. 2546, 2547, 2549, 2552, 2553 และ 2555 พบว่ามีจำนวน 16 กลุ่มเท่านั้น (กรมพัฒนาชุมชน, 2556) แสดงให้เห็นว่าการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนต่างๆ ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะสร้างผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับหรือเป็นสินค้าที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างกว้างขวางส่วนเครื่องจักสานที่มีคุณภาพระดับ 5 ดาวนั้นเกิดจากฝีมือหรือทักษะเฉพาะตัวของช่างบางคนเท่านั้น ขาดการสืบทอดความรู้ที่ต่อเนื่องทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปอย่างไม่รู้ตัวซึ่งหากเป็นเช่นนี้ต่อไปภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าจะต้องสูญหายไปจากสังคมไทยในที่สุด

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนเพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนให้มีคุณภาพมาตรฐานเป็นที่ยอมรับเพื่อช่วยพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มเข็งและคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการประกอบอาชีพงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน

2. เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน

3. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม ในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผสมผสานด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) มีวิธีการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ประชากรในการวิจัย คือ ประชาชนในกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ ที่ผ่านการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OTOP Product Champion: OPC) ระดับคุณภาพ 5 ดาว ของไทย

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่

2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการประกอบอาชีพงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน คือ ผู้นำกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ จำนวน 5 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาเรียนรู้งานจักสานเพื่อนำมากำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน คือ ผู้ทรงภูมิภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 8 คนกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากสมาชิกกลุ่มจักสานไม้ไผ่ระดับคุณภาพ 5 ดาว คือ 1) กลุ่มสตรีสหกรณ์ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทองจังหวัดอ่างทอง 2) กลุ่มอาชีพจักสานชุมชนย่อยที่ 1 เทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี 3) กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ป่าบง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ 4) กลุ่มหัตถกรรมจักสานไทเลย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และ 5) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจักสานเมืองบางโพธิ์งาม อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประสิทธิผลของเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน จำนวน 3 กลุ่มได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ 1) กลุ่มจักสานของใช้ทั่วไปบ้านหนองบึง จังหวัดสุรินทร์ 2) กลุ่มจักสานของตกแต่งบ้านคูขาด จังหวัดอุบลราชธานี และ 3) กลุ่มจักสานเครื่องประดับบ้านหนองใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ

3. ขั้นตอนการศึกษาวิจัยมี 3 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 การศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการประกอบอาชีพงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนเป็นขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้นำกลุ่มจักสาน เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป สภาพปัญหา และแนวทางการพัฒนางานจักสานไม้ไผ่ของชุมชนและค้นหาผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนนอกจากนี้ได้ทำการสำรวจบริบทของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำมากยิ่งขึ้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้นำกลุ่มหัตถกรรมจักสานในชุมชนและแบบสำรวจบริบทชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ

3.2 การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนกำหนดวิธีการศึกษาเป็น 2 ส่วน ได้แก่

3.2.1 การคัดเลือกผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถและเป็นผู้ที่ผลิต หรือมีส่วนร่วมในการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ในระดับ 5 ดาวจำนวน 8 คน เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลมากำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม ในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน ด้วยการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์การทำงาน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและแบบสังเกตการณ์การทำงานจักสาน

3.2.2 การร่างแนวทางการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลจากส่วนที่ 1 นำมากำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมตามองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) การพัฒนาองค์ความรู้ในงานจักสาน 2) การพัฒนาเทคนิควิธีการทำงานจักสาน และ 3) การพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ในงานจักสาน และดำเนินการหาประสิทธิภาพโดยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านงานจักสานไม้ไผ่จำนวน 5 คน เพื่อขอคำแนะนำและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข และนำไปทดลองใช้กับชุมชนจักสานไม้ไผ่บ้านโสมน ตำบลบัวโคก อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เพื่อศึกษาข้อบกพร่องต่างๆ และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

3.3 การศึกษาประสิทธิผลของเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนเป็นขั้นตอนการนำเทคโนโลยีไปใช้กับกลุ่มจักสานไม้ไผ่ 3 กลุ่ม เพื่อศึกษาคุณภาพผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมจักสาน ซึ่งประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการประเมินการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนและการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ OTOP ในชุมชน จำนวน 5 คน และศึกษาความพึงพอใจของชุมชน ที่ได้ทดลองใช้เทคโนโลยีที่สร้างขึ้นว่าผ่านเกณฑ์ที่กำหนดหรือไม่คือ มีคะแนนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3.51 จากระบบ 5 คะแนนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ 1) แบบประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นการปรับปรุงรายประเมินจากแบบประเมินมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนด้านงานจักสานไม้ไผ่ (มผช. 40/2546) และ

2) แบบสอบถามความพึงพอใจของชุมชน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการประกอบอาชีพงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนที่สำคัญมีดังนี้

1.1 สภาพทั่วไปของชุมชน จักสานไม้ไผ่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในชนบท มีฐานะทางครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลักแต่เนื่องจากผลผลิตตกต่ำและต้องการมีรายได้เสริมในครอบครัวจึงเกิดการรวมกลุ่มซึ่งมีสมาชิกประมาณ 30–50 คน มีอายุระหว่าง 30-75 ปี ทำการผลิตเครื่องจักสานประเภทของใช้ทั่วไป เครื่องประดับและของตกแต่งหรือของที่ระลึก จำหน่ายให้กับลูกค้าทั้งในและต่างประเทศ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 2,500–15,000 บาท/เดือน/คน ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญต่ออาชีพการจักสานจึงทำให้องค์ความรู้ในด้านนี้เริ่มหายไป นอกจากนี้ยังพบว่า ชุมชนที่ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียงเป็นชุมชนที่มีการพัฒนารูปแบบการผลิตอย่างต่อเนื่อง ด้วยการอบรมความรู้แก่สมาชิก มีการพัฒนาเครื่องมือและเทคนิคใหม่ๆ มาใช้ทำงานจักสานที่เหมาะสมจึงเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีความยั่งยืน

1.2 ด้านสภาพปัญหาในการประกอบอาชีพงานจักสานไม้ไผ่ของชุมชน ได้แก่

1.2.1 ปัญหาด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม่ไผ่ พบว่าส่วนใหญ่มีคุณภาพไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน จึงไม่สามารถเข้ารับการคัดสรรเป็นสินค้า OTOP ระดับดาวต่างๆ ได้ เกิดจากชุมชนยังไม่ได้รับการพัฒนาความรู้เทคนิคและทักษะในการผลิตเครื่องจักสานให้มีคุณภาพเป็นมาตรฐานส่วน เครื่องจักสานที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับนั้นส่วนใหญ่เกิดจากความสามารถเฉพาะตัวของช่างแต่ละคนซึ่งมีจำนวนน้อยมากและมีเป็นบางผลิตภัณฑ์เท่านั้น

1.2.2 ปัญหาด้านกระบวนการผลิตเครื่องจักสานของชุมชน พบว่า 1) ชุมชนขาดความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนการจักสานให้มีคุณภาพ เครื่องมือพื้นฐานในการทำงาน ประเภทเครื่องจักสานที่สามารถคัดสรรเป็นสินค้า OTOP และชนิดของลายสาน 2) ขาดการพัฒนาเทคนิควิธีการในการจักสานได้แก่ วิธีการเลือกใช้ไม้ไผ่หรือวัสดุที่เหมาะสม การเหลาตอกให้มีความประณีต

การตกแต่งสีเส้นตอก เทคนิคการจักสาน การเคลือบผิวเครื่องจักสานและการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ ชุมชนส่วนใหญ่มีรูปแบบการทำงานแบบดั้งเดิมส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ขาดคุณภาพ และ 3) ขาดการพัฒนาเครื่องมือ เครื่องใช้หรืออุปกรณ์มาช่วยในการปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

1.3 ด้านแนวทางการพัฒนา การผลิตงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของชุมชนพบว่ามี 3 ประเด็น คือ 1) การพัฒนาความรู้ในงานจักสาน 2) การพัฒนาเทคนิควิธีการจักสานให้มีคุณภาพ และ 3) การพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้มาปรับปรุงการทำงานจักสานของชุมชน

2. ผลการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต ที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน พบว่ามีองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้านได้แก่

2.1 การพัฒนาองค์ความรู้ในงานจักสานไม้ไผ่มีองค์ประกอบที่สำคัญดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 องค์ประกอบการพัฒนาองค์ความรู้ในงานจักสานไม้ไผ่

การพัฒนาเทคโนโลยีด้าน	องค์ประกอบของเทคโนโลยี
องค์ความรู้ในงานจักสานไม้ไผ่	1. กระบวนการผลิตเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ 2. ประเภทของหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ 3. วัตถุดิบและวัสดุอื่นๆ ที่ใช้ผลิตเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ 4. เครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นในงานจักสาน 5. ลายสานที่นิยมใช้ในการพัฒนาเครื่องจักสานปัจจุบัน

2.2 การพัฒนาด้านเทคนิค วิธีการในการทำงานจักสานไม้ไผ่ มีองค์ประกอบที่สำคัญดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 องค์ประกอบการพัฒนาเทคนิควิธีการทำงานจักสานไม้ไผ่

การพัฒนาเทคโนโลยีด้าน	องค์ประกอบของเทคโนโลยี
การพัฒนาเทคนิควิธีการในการทำงานจักสานไม้ไผ่	1. การคัดเลือก การตัดและการผ่าไม้ไผ่ 2. การจักตอก เหลาตอก หรือการรีดตอกและการเตรียมวัสดุประกอบอื่นๆ

ตารางที่ 2 องค์ประกอบการพัฒนาเทคนิควิธีการทำงานจักสานไม้ไผ่ (ต่อ)

การพัฒนาเทคโนโลยีด้าน	องค์ประกอบของเทคโนโลยี
	3. การตกแต่งสีของเส้นตอก 4. การสานผลิตภัณฑ์ 5. การเคลือบผิวและการรักษาผลิตภัณฑ์ 6. การตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์

2.3 การพัฒนาด้านเครื่องมือเครื่องใช้ในงานจักสานไม้ไผ่ มีองค์ประกอบที่สำคัญดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 องค์ประกอบการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ในงานจักสานไม้ไผ่

การพัฒนาเทคโนโลยีด้าน	องค์ประกอบของเทคโนโลยี
การพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ในงานจักสานไม้ไผ่	1. เครื่องมือเครื่องใช้แบบดั้งเดิม 2. เครื่องมือเครื่องใช้ที่ชุมชนคิดค้นพัฒนาขึ้น 3. เครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่

ผลการประเมินความเหมาะสมของเทคโนโลยีที่สร้างขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.05) ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

กบรีดตอกไม้ไผ่ *จักรเย็บผ้า*

ภาพที่ 1 เทคโนโลยีชาวบ้านและเทคโนโลยีสมัยใหม่

3. ผลการประเมินประสิทธิผลเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม ในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนพบว่าด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่มีคุณภาพอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.15) และด้านความพึงพอใจของชุมชนต่อการใช้เทคโนโลยีพบว่ามีความพึงพอใจในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.14) ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

ภาพที่ 2 การทดลองใช้เทคโนโลยีของกลุ่มจักสาน

ก่อนใช้เทคโนโลยี *หลังใช้เทคโนโลยี*

ภาพที่ 3 คุณภาพเครื่องจักสานไม้ไผ่

การอภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการประกอบอาชีพงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนนั้นได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจหลายประการได้แก่

1.1 สภาพทั่วไปของชุมชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในชนบทครอบครัวมีฐานะปานกลาง ประกอบอาชีพทำการเกษตรเป็นหลักและได้รวมเป็นกลุ่มจักสานไม้ไผ่เพื่อต้องการสร้างรายได้ในครอบครัวซึ่งเกิดจากการทำการเกษตรในปัจจุบันมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นไม่คุ้มค่ากับการลงทุนชุมชนจึงสนใจการทำอาชีพเสริมสร้างรายได้โดยใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นซึ่งสอดคล้องกับวัชรา ทองหยอด (2550) ได้ศึกษากระบวนการพัฒนางานจักสานในตำบลป่าบง จังหวัดเชียงใหม่ตามโครงการ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”พบว่าการจักสานของชุมชนมีมานานแล้วโดยใช้ไม้ไผ่จนกลายเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาวบ้านซึ่งจะทำงานในเวลาว่างจากทำไร่ทำนาเดิมทำไว้ใช้เองในครอบครัวต่อมามีการทำเพื่อขายในชุมชนหรือนำไปแลกสิ่งของจากที่อื่นและมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่สวยงามมากขึ้นจึงเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างงานและเสริมรายได้ให้แก่ชาวบ้านเพิ่มขึ้น

1.2 สภาพปัญหาการจักสานไม้ไผ่ของชุมชน พบว่า เครื่องจักสานไม้ไผ่ส่วนใหญ่มีคุณภาพไม่ผ่านเกณฑ์การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนซึ่งเกิดจากชุมชนขาดการพัฒนาความรู้ เทคนิคและทักษะในการผลิตเครื่องจักสานให้มีคุณภาพสอดคล้องกับเอกพงษ์ อินเกื้อและคณะ (2554) ได้ศึกษากระบวนการผลิตหัตถกรรมจักสานสำหรับสร้างแนวทาง การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อความยั่งยืนของจังหวัดอ่างทองพบว่าอาชีพจักสานไม้ไผ่โดยภาพรวมของประเทศที่ผ่านมาได้ประสบกับปัญหาต่างๆ อย่างมากโดยเฉพาะปัญหาในด้านการผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานที่จะสามารถยืนยันคุณภาพหรือความมั่นใจให้กับผู้ซื้อได้ซึ่งเกิดจากปัญหาการขาดความรู้ ทักษะความชำนาญในการจักสานการใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับชุมชน

1.3 แนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของชุมชนพบว่ามี 3 ประเด็น คือ 1) ควรพัฒนาความรู้ในงานจักสาน 2) ควรพัฒนาเทคนิค วิธีการจักสานไม้ไผ่ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นและ 3) ควรพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมมาใช้ในการทำงานสอดคล้องกับ สุภาพร ชาววัง (2552) ได้ศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาเครื่องจักสานเชิงพาณิชย์ จังหวัดนครราชสีมาพบว่ากระบวนการพัฒนาเครื่องจักสานเชิงพาณิชย์นั้นต้องประกอบด้วย 1) การพัฒนา

องค์ความรู้ทักษะความสามารถและประสบการณ์ด้านงานจักสานให้กับบุคลากร 2) การพัฒนาด้านเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการจักสาน เนื่องจากปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงจากการผลิตในครัวเรือนเป็นการผลิตเพื่อการค้าเชิงพาณิชย์ จึงต้องใช้วัสดุอุปกรณ์มาพัฒนาการผลิตและ 3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานด้านคุณภาพของเส้นวัตถุดิบจักสาน การขึ้นรูปทรง การคัดขนาดเส้นต้องมีคุณภาพสม่ำเสมอกัน

2. ผลการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) การพัฒนาองค์ความรู้ด้านงานจักสาน 2) การพัฒนาเทคนิค วิธีการในงานจักสานไม้ไผ่ และ 3) การพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ในงานจักสานไม้ไผ่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของชูชาติ พยอม (2555) ที่กล่าวว่าองค์ประกอบของเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนควรประกอบด้วย องค์ความรู้และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ตัวเทคโนโลยีได้แก่ เครื่องมือ อุปกรณ์หรือเทคนิค วิธีการทำงานและการนำไปใช้พัฒนาการทำงานให้เกิดผลงานคุ้มค่าต่อผู้ใช้ นอกจากนั้นผู้เชี่ยวชาญด้านงานจักสานเห็นว่าเทคโนโลยีที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสมในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.05) ทั้งนี้อาจเกิดจากการรวบรวมความรู้ เทคนิควิธีการ เครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมีความเหมาะกับระดับความรู้ความสามารถของคนในชุมชนส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ภัทรธิรา ผลงาม (2551) ที่พบว่าผลจากการจัดเก็บรวบรวมและถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาซึ่งเป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาการผลิตงานจักสานของชุมชนทำให้มีความสวยงามประณีตมีความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตอบสนองความต้องการของผู้นำไปใช้งานได้ทุกยุคทุกสมัยและเป็นสินค้า OTOP ที่มีชื่อเสียง ทำให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ที่ยั่งยืนในแต่ละชุมชน

3. ผลการประเมินผลเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชนพบว่าเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เทคโนโลยีในการผลิตมีคุณภาพอยู่ในระดับระดับมาก ($\overline{X}$=4.15) และชุมชนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.14) ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าชุมชนมีการศึกษาสภาพปัญหาในการผลิตเครื่องจักสานและสามารถเลือกใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับระดับความรู้ความสามารถของชุมชนสามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาการทำงานและช่วยในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพมาตรฐานจึงส่งผลต่อคุณภาพเครื่องจักสานและความพึงพอใจของชุมชน

ภาพที่ 4 การประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์จักสาน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนจักสานไม้ไผ่ส่วนใหญ่อยู่ในชนบทมีการรวมกลุ่มผลิตเครื่องจักสานเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ปัญหาที่พบคือผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานซึ่งควรมีการพัฒนาความรู้เทคนิควิธีการและเครื่องมือมาปรับปรุงการทำงานที่เหมาะสม 2) การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ชุมชน มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ (1) การพัฒนาองค์ความรู้ (2) การพัฒนาเทคนิควิธีการจักสานและ (3) การพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้มาปรับปรุงการทำงาน 3) ผลการประเมินประสิทธิผลของเทคโนโลยีฯ พบว่า เครื่องจักสานมีคุณภาพอยู่ในระดับมาก และชุมชนมีความพึงพอใจต่อการใช้อยู่ในระดับมากเช่นกัน ส่วนข้อเสนอแนะได้พิจารณาคือชุมชนควรมีการศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคในงานจักสานไม้ไผ่และสามารถเลือกใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมไปใช้ในการปรับปรุงการผลิตเครื่องจักสานให้มีคุณภาพ นอกจากนั้น ควรมีการศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้วัสดุธรรมชาติอื่นๆ มาพัฒนาเครื่องจักสานของชุมชนให้มีความหลากหลายสามารถเป็นสินค้าชุมชนที่สร้างรายได้อย่างยั่งยืนต่อไป

รายการอ้างอิง

กรมพัฒนาชุมชน. (2556). สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์, 1 เมษายน 2556. http://www.thaitambon.com/tambon/topcprodsrc.

จิรวัฒน์ นาคพนม. (2549). *การพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอาชีพจักสานของชุมชนในจังหวัดอ่างทอง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.

ชูชาติ พยอม. (2555). *เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชีวิต*. สุรินทร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

ภัทรธิรา ผลงาม. (2551). *การพัฒนาศักยภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ OTOP : กรณีศึกษาในกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองนาด้วง อ.นาด้วง จ.เลย*. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

วัชรา ทองหยอด. (2550). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์งานจักสาน ตำบลป่าบง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต

สาขาอาชีวศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.เชียงใหม่.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. (2557). รายชื่อกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน, 27 เมษายน 2557. http://www.tisi.go.th.

สุภาพรชาววัง. (2552). *การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาเครื่องจักสานเชิงพาณิชย์ จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม.

เอกพงศ์อินเกื้อ, ประชาพิจักชาและอาณัฏ ศิริพิชญตระกูล. (2554). *การศึกษาและพัฒนากระบวนการผลิตหัตถกรรมจักสานสำหรับสร้างแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อความยั่งยืนของจังหวัดอ่างทอง*. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร. กรุงเทพฯ.